

موضوع:

تحلیل محتوای کتاب‌های درسی جامعه‌شناسی رشته ادبیات و علوم انسانی دوره دوم متوسطه دوم بر اساس ارزش‌های اخلاقی

۱- نجف اصغر نژاد^۱

۲- سید رضا رامیار^۲

چکیده

هدف از انجام تحقیق حاضر، تحلیل محتوای کتاب درسی جامعه‌شناسی رشته علوم انسانی دوره دوم متوسطه بر اساس ارزش‌های اخلاقی می‌باشد. تحقیق از نوع کیفی است که به روش تحلیل محتوای کمی انجام شد. جامعه آماری شامل کتاب‌های درسی جامعه‌شناسی رشته علوم انسانی دوره دوم متوسطه بود. به دلیل محدود و دردسترس بودن، کل جامعه آماری، به‌عنوان نمونه انتخاب شدند. داده‌ها با استفاده از چک‌لیست محقق ساخته شامل مقوله‌های ارزش‌های اخلاقی گردآوری شدند. یافته‌ها نشان داد: تعداد ارزش‌های اخلاقی در کتاب‌های جامعه‌شناسی دهم، یازدهم و دوازدهم به ترتیب به تعداد ۱۰۲، ۷۸ و ۱۰۰ بود. در کتاب جامعه‌شناسی دهم مقولات حقیقت‌جویی به میزان ۱۴/۷٪، عدالت، توحید و وطن‌دوستی هرکدام با ۱۲٪/۷ دارای بیشترین و خرد با ۲٪، برابری و علم‌دوستی هرکدام با ۳/۹٪ دارای کمترین فراوانی بودند. جامعه‌شناسی پایه یازدهم مقولات حقیقت‌جویی با ۱۵/۴٪، احترام و آزادی هرکدام با ۱۲/۸٪ دارای بیشترین و خردگرایی و توحید هرکدام با ۳۵/۸٪ دفاع، هویت، اتحاد و محبت با ۵/۱٪ دارای کمترین فراوانی بودند. در کتاب جامعه‌شناسی پایه دوازدهم ارزش‌های اخلاقی عدالت با ۲۹٪، علم‌دوستی ۱۷٪ و حقیقت‌جویی با ۱۳٪ دارای بیشترین، توحید و فداکاری هرکدام با ۲٪ و اتحاد با ۳٪ دارای کمترین فراوانی بودند. برخی از ارزش‌های اخلاقی مانند شکیبایی، قناعت، صلح، عزت‌نفس دگرخواهی، همکاری و همیاری در کتاب‌های جامعه‌شناسی متوسطه دوم تحصیلی، بسیار محدود اشاره شده است. کتاب‌های جامعه‌شناسی متوسطه دوم تحصیلی، به بسیاری از ارزش‌های اخلاقی اشاره کرده‌اند ولی این اشارات، دارای تعادل و موازنه نبود.

واژگان کلیدی: ارزش‌های اخلاقی، تحلیل محتوا، کتاب جامعه‌شناسی، متوسطه دوم تحصیلی

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

مقدمه

۱. کارشناس ارشد جامعه‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد شوشتر. شوشتر، ایران. Najaf1352@gmail.com

۲. کارشناس ارشد جمعیت‌شناسی دانشگاه دولتی شیراز، شیراز، ایران. raamyara@gmail.com

اهمیت ارزش‌های اخلاقی در رابطه با زندگی اجتماعی از دیرباز مدنظر اندیشمندان علوم اجتماعی قرار گرفته است. اخلاق معمولاً به ارزیابی رفتار انسان در زندگی روزمره اشاره دارد. گفته می‌شود شخصی اخلاقی است که رفتار او مطابق با ارزش‌ها و قواعدی باشد که در جامعه خاص اعمال شده است (تحریر، داماینتی و رویانی^۱، ۲۰۲۰).

به طور کلی اهمیت مفهوم ارزش‌های اخلاقی را از توجه به این نکته می‌توان دریافت که نظریه‌های اخلاقی در واقع درصدد ارائه معیار و ملاک‌هایی برای ارزش‌گذاری رفتارهای انسان‌اند و مکاتب گوناگون اخلاقی از این رهگذر شکل یافته‌اند. ارزش‌های اخلاقی به این نکته تأکید می‌کنند که چگونه باید زندگی کرد تا در قبال دیگران درست عمل کنیم و در عین خوبی خویش، خیر دیگران را هم در نظر بگیریم (کریمی، احدیه صادقی، یگانه غیبی و علیجانی، ۱۴۰۲).

از دیدگاه پارسونز و شیلر توصیف رفتار حتی در ابتدایی‌ترین سطح خود، مستلزم شرح ارزش‌های اخلاقی است که کنشگر توسط آن، سیر عمل خود را انتخاب کند (پارسونز و شیلر^۲، ۱۹۵۱). ارزش‌های اخلاقی حقایقی را درباره نحوه احساس و تفکر درباره انواع خاصی از رفتارهای اجتماعی منعکس می‌کنند (چرچلند^۳، ۲۰۱۵). ارزش‌های اخلاقی بیان می‌کنند چه چیز درست است و چه چیز نادرست است و در بین اعضای یک جامعه مشترک است (اپریلندی و اسمیاتی^۴، ۲۰۲۰). ارزش‌های اخلاقی، محرک رفتارهای خوب یا بد انسانی هستند که شامل ارزش‌های حقیقی حاکم بر زندگی اجتماعی بوده و عاملی مهم در تقویت و اهداف والای یک نظام اخلاقی می‌باشند (مرادی و محمدی فر، ۱۴۰۰). علم اخلاق شاخه‌ای از علوم انسانی به شمار می‌رود که موضوع آن ارزش (خوب یا بد بودن) رفتارهای انسانی است و بعد از علم الهی که موضوع آن شناخت ذات حق است هیچ علمی از نظر اهمیت و ضرورت در سطح علم اخلاق نیست (جهانشاهی، قاسمی و اعتضادی، ۱۴۰۰). امر اخلاقی را ارزش‌هایی تعیین می‌کنند که از آن‌ها به عنوان ارزش‌های اخلاقی یاد می‌شود. عناصر اخلاقی شامل کدهایی به شدت انتزاعی عام فرهنگی برای تشخیص درست – غلط، خوب – بد و مناسب – نامناسب است (ترنر^۵، ۲۰۱۰؛ به نقل از عزیزی مهر، ۱۴۰۰). ارزش‌های اخلاقی یکی از پایه‌های نظم اجتماعی است (عزیزی مهر، ۱۴۰۰). حاجیانی (۱۳۹۳) شاخص‌های اخلاقی را در دو بعد سلبی و ایجابی دسته‌بندی کرده است شاخص‌های اخلاقی ایجابی شامل مواردی از قبیل امانت، درستی، انصاف، همدردی، خیرخواهی، پرهیز از خشونت، راست‌گویی، سودمند بودن، پرهیزکاری، دلبذیری، سخاوتمندی، ایمان، تعهد، اعتمادپذیری و وظیفه‌شناسی بیان می‌کند (حاجیانی، ۱۳۹۳).

یکی از مسائل مهم، که تعلیم و تربیت معاصر با آن روبه‌روست، مسئله تربیت اخلاقی است. اهمیت تربیت اخلاقی در نظام‌های آموزشی و پرورشی، امری بدیهی و غیرقابل‌انکار است. اصولاً اخلاق و تربیت اخلاقی، یکی از ارکان اساسی فرهنگ بشری را تشکیل می‌دهد. به همین دلیل، این موضوع از دیرباز در فرهنگ اسلامی مورد توجه بوده و امروز نیز در بسیاری از کشورها مورد توجه پژوهشگران قرار گرفته است (علی پور مقدم و ملکی، ۱۴۰۱).

اهمیت اخلاق و تربیت اخلاقی به اسلام و جامعه‌های اسلامی اختصاص ندارد. تجربه نشان داده است که انسان، خواه به دینی آسمانی متدین باشد یا نباشد، هیچ‌گاه حتی در دوره مدرن و پسامدرن از تربیت اخلاقی بی‌نیاز نیست در دوران معاصر در کشورهای غربی به دنبال پیشرفت‌هایی که در زمینه علوم تجربی به دست آمد به تدریج اصول اخلاقی و توجه به فضایل و به دنبال آن توجه به تربیت اخلاقی کمرنگ شده است (صمدی، دواپی، اقبالیان، ۱۳۹۱). بنابراین مقوله اخلاق و تربیت اخلاقی به دلیل نقش بسزایی که در فلاح و رستگاری اخروی و حتی سعادت و صلاح دنیوی فرد و جامعه

^۱. Tahrir, Damayanti & Royani

^۲. Parsons & Shils

^۳. Churchland

^۴. Aprilyandi & Ismiyati

^۵. Turner

دارد، همواره مورد توجه غالب فلاسفه، دانشمندان، علمای اخلاق و دست‌اندرکاران تعلیم و تربیت بوده است. این امر در ادیان توحیدی و از جمله دین مبین اسلام جایگاه ویژه‌ای دارد (علی پور مقدم و ملکی، ۱۴۰۱).

ارزش‌ها جزء اصلی سازنده فرهنگ به شمار می‌رود که ثبات یا تغییر آن موجب ثبات یا تغییر فرهنگ‌ها در جوامع در طول زمان و مکان می‌شود و به تبع آن ثبات یا دگرگونی جوامع را تحت تأثیر قرار می‌دهد. ارزش‌ها الگوهای رفتاری عینی-ذهنی نسبتاً پایداری هستند که مطلوبیت آن‌ها از سوی افراد جامعه برای مدت‌زمان معینی پذیرفته و به‌مثابه راهنمای اعمال انسان‌ها عمل می‌کند (سلمانی اردانی و شفیع پور مطلق، ۱۴۰۰).

تربیت اخلاقی همیشه یکی از اهداف اصلی و پایدار در نظام‌های آموزشی در سطح دنیا بوده است و آموزش اخلاقیات و ارزش‌ها به‌عنوان یک مسئولیت مهم و سنگین بر دوش نظام‌های آموزشی و تربیتی جهان احساس می‌شود. تربیت اخلاقی در مرحله نوجوانی و جوانی از زندگی می‌تواند نقش مهم و تعیین‌کننده‌ای بر آینده کودکان داشته باشد در نتیجه مسئولان و مربیان تربیتی باید با استفاده از تمامی ابزار موجود در تربیت اخلاقی فرزندان این آب‌و خاک بکوشند و از آنجاکه کتاب‌های درسی به‌عنوان مهم‌ترین ابزار تربیتی و پل ارتباطی معلم و دانش‌آموز، می‌تواند نقش بسیار مهمی در تربیت اخلاقی دانش‌آموزان ایفا کند و این امر در صورتی محقق می‌شود که نظام آموزشی برای عینیت بخشیدن به رویکرد خود در تربیت اخلاقی دانش‌آموزان محتاج هستند که از چارچوب مشخصی پیروی نموده و نقشه راه صریحی را تعقیب نماید. این نقشه راه و برنامه عمل در امر تربیت اخلاقی به‌عنوان برنامه درسی تربیت اخلاقی شناخته شود که به اشکال مختلف توسط مؤلفان کتاب‌های درسی، در برنامه درسی کتاب‌های ابتدایی منعکس گردد. در نتیجه می‌توان تربیت اخلاقی را چنین تعریف نمود: «تربیت اخلاقی پدیده‌ای منتشر در تمامی ابعاد زندگی مدرسه‌ای است و تمامی تجارب مدرسه‌ای می‌تواند و استعداد آن را دارد که تبدیل به یک موقعیت تربیت اخلاقی شود. برنامه درسی تربیت اخلاقی باید نسبت به تمامی این سازوکارها حساس باشد و از طریق برنامه درسی برای آن‌ها برنامه‌ریزی کرده و جهت‌دهی نماید (عقیلی و همکاران، ۱۳۹۹).

پس از تصویب سند تحول بنیادین در سال ۱۳۹۰ و تدوین برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران به‌منزله نقشه راه ساماندهی برنامه درسی در دوره‌های مختلف تحصیلی در سال ۱۳۹۲، بازنگری در راهنمای برنامه‌های درسی جهت هماهنگی با اسناد بالا، به بازنگری در راهنمای برنامه‌های درسی موردنظر معطوف شد. به دلیل اهمیت اخلاق در تربیت مربیان دوره، برنامه درسی ملی بر سازماندهی مستقل و مجزای محتوای مرتبط با اخلاق توصیه شده است (عباس پور، عصاره، سبحانی نژاد و احقر، ۱۳۹۸). در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، اسناد ساحت تربیت اعتقادی، عبادی و اخلاقی مهم‌ترین ساحت از بین ساحت‌های شش‌گانه تربیت محسوب می‌گردد که نه تنها دارای هویتی مستقل است بلکه باید در تمامی ساحت‌های دیگر نیز بروز و ظهور داشته باشد. از طرف دیگر اخلاق در بخش الگوی هدف‌های کلی برنامه‌های درسی و تربیتی و در کنار مفاهیم دیگری مانند تعقل، ایمان، علم و عمل به‌عنوان مفاهیم اصلی در نظر گرفته شده‌اند که انتظار می‌رود دانش‌آموزان طی دوره تحصیلات مدرسه‌ای، در مجموع به مرتبه‌ای از شایستگی‌های پایه در آن دست یابند. برای رسیدن به حد تعالی تربیت اخلاقی در مدارس، قبل از هر چیز باید تحقیقاتی جامع بر روی صفات تربیتی موجود در کتاب‌های درسی انجام گیرد تا مشخص گردد که صفات تربیت اخلاقی در چه حدی در برنامه‌های درسی نهفته است و از آنجاکه در بین کتاب‌های درسی، جامعه‌شناسی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است و این درس می‌تواند بازگوکننده مسائل و موضوعات جامعه و نهادهای اجتماعی، فرهنگ، ارزش‌ها و نظایر این‌ها باشد، لذا پرداختن به صفات اخلاقی منعکس‌شده در این کتاب‌ها از اهمیت زیادی برخوردار است، در نتیجه تحقیق و پژوهش درباره صفات اخلاقی موجود در کتاب‌های جامعه‌شناسی متوسطه دوم، لزوم و ضرورت انجام چنین تحقیقی را دوچندان می‌کند.

در ادامه به ادبیات تحقیق مبتنی بر موضوع تحقیق اشاره می‌شود:

اسفندیاری و ملکی (۱۴۰۲) در مطالعه ارزش‌های اخلاقی و نسبت آن با عواطف در اندیشه ماکس شلر به این یافته دست یافتند که براساس دیدگاه شلر اخلاق نه بر پایه ارزش‌هایی صرفاً صوری و عقلانی بلکه بر اساس عواطف و احساسات شکل می‌گیرد. بیانی، سامره شجاعی، رضا مستقیمی و دیده خانی (۱۴۰۲) در تحقیقی با عنوان طراحی مدل نشاط سازمانی از منظر ارزش‌های اخلاقی-اسلامی نشان دادند ارزش‌های اخلاقی و اسلامی در سه بعد فردی (مثبت اندیشی، صداقت، امانت داری، شجاعت، نظم، جدیت و تلاش، انعطاف پذیری شخصی و شجاعت)، بعد اجتماعی (آزادی بیان، حمایت اجتماعی، تعامل اخلاق مدارانه با همکاران، سلامت جمعی، قانون مداری، حسن خلق) و بعد سازمانی (تکریم ارباب رجوع، امنیت شغلی، مسئولیت پذیری سازمانی، شایسته سالاری، مشارکت دادن در تصمیم گیری) می‌باشند.

جعفری (۱۴۰۱) در تحقیق خود با عنوان تحلیل محتوای کتاب‌های مطالعات دوره ابتدایی تحصیلی بر اساس میزان توجه به مؤلفه‌های اخلاقی به این نتایج دست یافت که در کتاب‌های مطالعات دوره ابتدایی تحصیلی، بیشترین توجه به اخلاق اجتماعی و کمترین توجه به اخلاق اقتصادی شده است و مؤلفان کتب درسی بر اساس آموزه‌های اخلاقی، به اخلاق اقتصادی توجه بیشتری نمایند. عقیلی (۱۴۰۰) در پژوهش خود با عنوان تحلیلی بر وضعیت ارزش‌های اخلاقی در کتاب‌های درسی دوره ابتدایی تحصیلی به روش آنتروپی شانون به این نتایج دست یافت که ارزش‌های اخلاقی شجاعت، قدرشناسی، ایثار، مهرورزی، وطن‌دوستی، و صبر، به ترتیب دارای بیشترین فراوانی و اهمیت در کتاب‌های درسی دوره ابتدایی تحصیلی بودند. یوسفی و همکاران (۱۴۰۰) پژوهشی با عنوان: شناسایی مؤلفه‌های آموزش اخلاق و میزان توجه به آن در مدارس ابتدایی، نشان دادند صفات اخلاق فردی (شجاعت، معنویت نه به معنای پرورش دینی، کرامت انسانی، انضباط شخصی و خود راهبری) و نیز برنامه درسی منسجم در قالب تحقق اهداف سطوح بالای شناختی، عاطفی و عملی نیازمند توجه و برنامه‌ریزی فکورانه‌تری هستند. زارع گیلدهی، مدنی و سادات طاهری (۱۴۰۰) در موضوع تحقیق خود با عنوان بررسی صفات تعلیمی-اخلاقی امثال و حکم فارسی دهخدا (بر مبنای ارزش‌ها) بر اساس روش تحلیل محتوا به این نتایج دست یافتند که درون‌مایه‌های اصلی ارزش‌های اخلاقی در کتاب امثال و حکم دهخدا شامل فروتنی، اصلاح گری، اخلاص، اغتنام فرصت، اندیشه، ایثار، همبستگی، میانه‌روی، رازداری، وفای به عهد، تعلیم و تربیت و خاموشی بودند. توسلی و مشیدی (۱۴۰۰) در مطالعه خود با عنوان تحلیل محتوای کیفی متون کتب فارسی مقطع ابتدایی در سال تحصیلی ۱۳۹۹-۱۳۹۸ بر اساس پرداختن به فضایل سه گانه اسلامی بر اساس روش تحقیق تحلیل محتوا به این نتایج دست یافتند که در تعلیم اسلامی درک فضایل اخلاقی در دو بعد نظری و کاربردی (فعل اخلاقی) مدنظر است، درحالی که در متن‌های کتاب فارسی مقطع ابتدایی، اخلاق کاربردی مخصوصاً اخلاق اجتماعی، بیشتر مورد اشاره قرار گرفته شده است. مرادی و غلام پور (۱۳۹۹) در پژوهشی به بررسی و تحلیل محتوای کتب فارسی دوره دوم ابتدایی بر اساس مؤلفه‌های تربیت اخلاقی پرداخته است. یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که در کتب یادشده، به‌طور نامتعادل به این مؤلفه‌ها پرداخته شده است. بیشترین فراوانی در جمع سه واحد تحلیل به آموزش به‌کارگیری معیارهای عقلانی و دینی در ارزیابی‌ها و کمترین فراوانی به آموزش قوانین و مقررات مربوط است. کوشی و همکاران (۱۳۹۹) در پژوهشی با عنوان طراحی و اعتبار سنجی الگوی تربیت اخلاقی در دوره ابتدایی نظام آموزشی جمهوری اسلامی ایران، نشان دادند. تربیت اخلاقی سبب شکل‌گیری رفتار اخلاقی می‌گردد. رفتار اخلاقی رفتار خاصی است که در یک محیط خاص، از طرف عموم به‌عنوان رفتار خوب و صحیح و در مقابل رفتار بد و نادرست قرار دارد. این رفتارها شامل صداقت، تعهد، مهربانی، دلسوزی، تواضع، شجاعت و فروتنی می‌باشد که مبین مسئولیت‌های اخلاقی است. کرامتی، کاظمی و حسینی (۱۳۹۹) در تحقیقی با عنوان تحلیل محتوای کتاب‌های فارسی دوره ابتدایی بر اساس شورای انقلاب فرهنگی به این نتایج دست یافتند از مجموع صفحات تحلیل‌شده محتوای کتاب‌های فارسی دوره ابتدایی، تعداد ۱۶۲۲۷ صفت مبتنی بر چهار خرده نظام پارسونز و ۶۶ درصد به خرده نظام اجتماعی، ۲۶ درصد متعلق به خرده نظام فرهنگی، ۶ درصد مربوط به خرده نظام سیاسی و ۱ درصد به خرده نظام اقتصادی اشاره داشتند. صفر پور فیضی (۱۳۹۸) در تحقیق

خود با عنوان بررسی مؤلفه‌های تربیت اخلاقی در کتاب‌های تفکر و سبک زندگی متوسطه اول با استفاده از روش تحقیق تحلیل محتوای کیفی به این نتیجه دست‌یافتند که مؤلفه‌های تربیت اخلاقی کتاب‌های مورد مطالعه شامل امانت‌داری، صداقت، محبت، قناعت، ساده زیستی و رعایت حقوق دیگران بودند. نفر، فاطمی و نفر (۱۳۹۸) در مطالعه‌ای با عنوان تحلیل محتوای کتاب‌های درسی مطالعات اجتماعی، فارسی، هدیه‌های آسمانی و علوم پایه‌های پنجم و ششم به این نتایج دست‌یافتند که به چیدمان مفاهیم اخلاقی در کتب درسی یادشده توجه نشده و از میان ۱۲ مفهوم اخلاقی تنها به تفکر، رفتار نیک و همکاری توجه شده است. عقیلی، علم الهدی و فتاحی واجارگاه (۱۳۹۸) در پژوهشی با عنوان طراحی الگوی برنامه درسی تربیت اخلاقی در دوره ابتدایی نظام آموزشی ایران به این نتایج دست‌یافتند: الگوی مفهومی برنامه درسی تربیت اخلاقی در دو بعد چرایی و ضرورت تربیت اخلاقی و چگونگی برنامه درسی تربیت اخلاقی مشتمل بر مقولاتی مانند ضرورت و نیاز، رویکرد، اهداف یادگیری-یاددهی و مواد و امکانات شکل می‌گیرد. عزیزاده، درتاج و علوی (۱۳۹۸) در تحقیقی با عنوان طبقه‌بندی مفاهیم اخلاقی کتاب‌های درسی دوره متوسطه به این نتایج دست‌یافتند که به مفاهیم اخلاقی مانند راست‌گویی، رازداری، دوری از غیبت، حسد و خودنمایی و غرور در کتاب‌ها اشاره مؤثری نشده بود. خدایار، قاسمی و قلتاش (۱۳۹۵) در تحقیقی با عنوان بررسی میزان توجه به مؤلفه‌های تربیت اخلاقی در کتب درسی (مطالعات اجتماعی، فارسی و هدیه‌های آسمانی) پایه ششم ابتدایی نشان دادند در کتاب‌های مورد مطالعه به مقوله‌های اخلاق عمومی و اخلاق اجتماعی توجه شده است ولی به اخلاق اقتصادی توجه کافی نشده است. تان، نادو و جامیل^۱ (۲۰۱۷) در پژوهشی با عنوان تحلیل محتوای کتاب‌های درسی آموزش و پرورش کشور مالزی به این یافته دست‌یافتند که در کتاب‌های درسی آموزش و پرورش کشور مالزی، بیشترین تأکید بر ارزش‌های اخلاقی مسئولیت‌پذیری، احترام، ایثار، پشتکار و خود مراقبتی بود. سو^۲ (۲۰۱۶) در تحقیقی با موضوع تحلیل برنامه درسی بازنگری شده تربیت اخلاقی دوره ابتدایی تحصیلی در کشور چین به این نتایج دست‌یافت که برنامه درسی بر اساس اصولی مانند تأکید بر ابعاد عملی تربیت اخلاقی و مهارت‌آموزی، اخلاق فردی و اجتماعی، توجه به ارزش‌های اخلاقی و جهانی و ملی تأکید داشت (به نقل از عقیلی، ۱۳۹۸). آنشی^۳ (۲۰۱۴) در تحقیق خود با عنوان تحلیل محتوای کتاب‌های درسی دوره ابتدایی تحصیلی در کشور ژاپن به این نتیجه دست‌یافت که محتوای کتاب‌های مورد مطالعه بیشتر بر ارزش‌های اخلاقی پشتکار، صداقت و مهربانی تأکید داشتند. پروتز^۴ (۲۰۱۳) در موضوع تحقیق خود با عنوان بررسی کتاب‌های درسی از منظر اخلاق شهروندی بر اساس روش تحقیق تحلیل محتوا به این نتایج دست‌یافت که ارزش‌های اجتماعی مانند عدالت، آزادی و جمع‌اندیشی دارای بیشترین فراوانی در کتاب‌های درسی مورد مطالعه بودند. کارا گیل^۵ (۲۰۱۲) در پژوهش خود با عنوان رشد اخلاقی دانش‌آموزان در تربیت اخلاقی کتب درسی در آموزش و پرورش سنگاپور به این نتیجه دست‌یافت که علاقه به احیاء و توجه به آموزش اخلاقی در جهان به واسطه افزایش جرم، جنایت و انحرافات در جوامع مدرن به خصوص در کتاب‌های درسی مورد توجه می‌باشد. پوکا^۶ (۲۰۱۱) در مطالعه‌ای با عنوان برنامه درسی تربیت ملی و اخلاقی در کشور ژاپن به این مهم دست‌یافت که برنامه درسی تربیت ملی و اخلاقی کشور ژاپن بر پایه اصولی مانند جامعیت اهداف (دانش، نگرش، مهارت)، شمولیت محتوایی (پوشش حیطه‌های فردی، خانوادگی، اجتماع محلی، سطح ملی و جهانی) تأکید شده است. آشیبا و آمر^۷ (۲۰۱۰) در مطالعه‌ای با عنوان تحلیل محتوای کتاب‌های درسی

^۱. Tan, Naidu & Jamil

^۲. Shu

^۳. Anzai

^۴. Protz

^۵. Karagil

^۶. Pukka

^۷. Ashiba & Amer

دوره ابتدایی به این نتیجه رسیدند که در محتوای کتاب‌های درسی دوره ابتدایی ارزش‌های فرهنگی دارای بالاترین اهمیت و ارزش‌های اخلاقی دارای ارزش و اهمیت در حد متوسط بودند.

با توجه به مطالب بیان‌شده، اهداف زیر تدوین شد:

۱- تحلیل محتوای کتاب درسی جامعه‌شناسی دهم رشته ادبیات و علوم انسانی دوره دوم متوسطه بر اساس ارزش‌های اخلاقی.

۲- تحلیل محتوای کتاب درسی جامعه‌شناسی یازدهم رشته ادبیات و علوم انسانی دوره دوم متوسطه بر اساس ارزش‌های اخلاقی.

۳- تحلیل محتوای کتاب درسی جامعه‌شناسی دوازدهم رشته ادبیات و علوم انسانی دوره دوم متوسطه بر اساس ارزش‌های اخلاقی.

۴- مقایسه محتوای کتاب‌های درسی جامعه‌شناسی رشته ادبیات و علوم انسانی دوره دوم متوسطه بر اساس ارزش‌های اخلاقی.

روش‌شناسی تحقیق

هدف از انجام این تحقیق، بررسی و تحلیل محتوای کتاب‌های جامعه‌شناسی متوسطه دوم تحصیلی بر اساس شرح ارزش‌های اخلاقی است. بنا به اهداف و جامعه آماری تحقیق، روش این تحقیق، تحلیل محتوا از نوع کمی است. تحلیل محتوا از روش‌های عمده مشاهده اسنادی است که به وسیله آن می‌توان متن‌ها و اسناد و مدارک را مورد ارزیابی و تجزیه و تحلیل قرار داد و در تحلیل محتوا از نوع کمی می‌توان مجموعه‌ای از اسناد یا متون را استخراج، شمارش و طبقه‌بندی نمود.

جامعه آماری در این پژوهش شامل کتاب‌های جامعه‌شناسی متوسطه دوم تحصیلی تألیف وزارت آموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران در سال تحصیلی ۱۴۰۱-۱۴۰۰ می‌باشد. به دلیل این که روش تحقیق، تحلیل محتوای متن است و به دلیل محدود بودن جامعه آماری (محتوای کتاب‌ها)، نمونه‌گیری انجام نمی‌شود و همه کتاب‌ها بررسی می‌شوند. با توجه به این که روش این تحقیق، تحلیل محتوا است و بررسی جامعه‌شناسی متوسطه دوم تحصیلی مورد هدف پژوهشگر است، داده‌های مورد نیاز از طریق چک‌لیست محقق ساخته تحلیل محتوای جامعه‌شناسی متوسطه دوم تحصیلی در خصوص ارزش‌های اخلاقی که بر اساس مطالعات نظری، بر اساس نظرات ۴ تن از اساتید جامعه‌شناسی تهیه شده است، گردآوری می‌شوند. برای تأیید قابلیت اعتبار ابزار گردآوری داده‌ها، از نظرات خبرگان و ۴ تن از اساتید جامعه‌شناسی استفاده می‌شود و برای تأیید اطمینان پذیری ابزار، از روش باز آزمایی استفاده شده است.

تحقیق حاضر از نظر روش، تحلیل محتوا است و بنا بر هدف، موضوع و جامعه آماری، با روش تحلیل محتوای کمی به گردآوری داده‌های مورد نیاز پرداخته می‌شود. بر این اساس، با مطالعه اسنادی و بررسی پیشینه تحقیق مشابه و در خصوص متغیرهای موضوع، با کمک خبرگان و اساتید جامعه‌شناسی، چک‌لیستی از صفات اخلاقی فضایل اخلاقی تهیه گردید و سپس در جامعه آماری تحقیق (کتاب‌های جامعه‌شناسی متوسطه دوم تحصیلی تألیف وزارت آموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران در سال تحصیلی ۱۴۰۱-۱۴۰۰ بود، به تحلیل محتوای متون مورد نظر پرداخته می‌شود و نتایج به صورت کمی در قالب جدول ارائه می‌گردند.

برای تجزیه و تحلیل اطلاعات حاصل از پژوهش، پس از جمع‌آوری اطلاعات و داده‌های مورد نیاز از طریق چک‌لیست و مشخص نمودن صفات اخلاقی ارزش، دسته‌بندی و تحلیل محتوای آن‌ها در کتاب‌های جامعه‌شناسی متوسطه دوم تحصیلی به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها بر اساس تعداد، درصد و مقایسه، با کمک نرم‌افزار Exel دسته‌بندی و ارائه می‌شوند.

یافته‌ها

جدول ۱: ویژگی‌های توصیفی کتاب جامعه‌شناسی رشته ادبیات و علوم انسانی دوره دوم متوسطه

کتاب	تعداد صفحات	تعداد فصل‌ها	تعداد درس‌ها	کد کتاب
جامعه‌شناسی دهم	۱۳۶	۲	۱۶	۱۱۰۲۲۰
جامعه‌شناسی یازدهم	۱۳۵	۴	۱۵	۱۱۱۲۲۲
جامعه‌شناسی دوازدهم	۱۲۶	-	۱۰	۱۱۲۲۲۲

بر اساس یافته‌های جدول ۱ تعداد صفحات، تعداد فصل‌ها، تعداد درس‌ها و کد کتاب‌ها به ترتیب جامعه‌شناسی پایه دهم ۱۳۶ صفحه، ۲ فصل، ۱۶ درس، کد کتاب ۱۱۰۲۲۰، جامعه‌شناسی یازدهم ۱۳۵ صفحه، ۴ فصل، ۱۵ درس، کد کتاب ۱۱۱۲۲۲، جامعه‌شناسی دوازدهم ۱۲۶ صفحه، ۱۰ درس، کد کتاب ۱۱۲۲۲۲ بودند.

برای تحلیل محتوای کمی جامعه‌شناسی رشته ادبیات و علوم انسانی دوره دوم متوسطه بر اساس ارزش‌های اخلاقی، و برای سهولت در انجام کار، ابتدا مقولات ارزش‌های اخلاقی را کدگذاری کنیم و به هرکدام از مقولات یک کد قراردادی اختصاص می‌دهیم تا قابل‌شناسایی باشند. بر این اساس، کدگذاری‌های قراردادی مقولات ارزش‌های اخلاقی در جدول ارائه می‌شوند.

جدول ۲: کدگذاری ارزش‌های اخلاقی جامعه‌شناسی رشته ادبیات و علوم انسانی دوره دوم متوسطه بر اساس ارزش‌های

اخلاقی

کد	مقوله	کد	مقوله
۹	اتحاد (همدلی)	۱	عدالت (اجتماعی)
۱۰	مهر و محبت	۲	آزادی
۱۱	فداکاری	۳	احترام
۱۲	حقیقت‌جویی	۴	توحید
۱۳	سعادت	۵	علم دوستی
۱۴	اجتماع‌گرایی	۶	وطن‌پرستی
۱۵	خردگرایی	۷	دفاع
۱۶	مساوات (برابری)	۸	هویت‌ها

بر اساس جدول ۲ کدگذاری مقولات عبارت‌اند از عدالت (۱)، آزادی (۲)، احترام (۳)، توحید (۴)، علم دوستی (۵)، وطن‌پرستی (۶)، دفاع (۷)، هویت (۸)، همدلی (۹)، محبت (۱۰)، فداکاری (۱۱)، حقیقت‌جویی (۱۲)، خردگرایی (۱۳)، برابری (۱۴) هستند.

جدول ۳: فراوانی و درصد ارزش‌های اخلاقی کتاب جامعه‌شناسی پایه دهم

ردیف	مقوله	تعداد	درصد
۱	عدالت	۱۳	٪ ۱۲/۷
۲	آزادی	۵	٪ ۴/۹
۳	احترام	۳	٪ ۲/۹
۴	توحید	۱۳	٪ ۱۲/۷
۵	علم دوستی	۴	٪ ۳/۹
۶	وطن دوستی	۱۳	٪ ۱۲/۷
۷	دفاع	۷	٪ ۶/۹
۸	هویت	۶	٪ ۵/۹
۹	اتحاد (همدلی)	۷	٪ ۶/۹
۱۰	مهر و محبت	۴	٪ ۳/۹
۱۱	فداکاری	۴	٪ ۳/۹
۱۲	حقیقت جویی	۱۵	٪ ۱۴/۷
۱۳	خردگرایی	۲	٪ ۲
۱۴	مساوات (برابری)	۴	٪ ۳/۹
۱۵	مجموع	۱۰۱	٪ ۱۰۰

بر اساس یافته‌های جدول ۳، ارزش‌های اخلاقی منعکس شده در جامعه‌شناسی پایه دهم به ترتیب تعداد و درصد در مقولات عدالت ۱۳ و ٪ ۱۲/۷، آزادی ۵ و ٪ ۴/۹، احترام ۳ و ٪ ۲/۹، توحید ۱۳ و ٪ ۱۲/۷، علم دوستی ۴ و ٪ ۳/۹، وطن دوستی ۱۳ و ٪ ۱۲/۷، دفاع ۷ و ٪ ۶/۹، هویت ۶ و ٪ ۵/۹، اتحاد (همدلی) ۷ و ٪ ۶/۹، مهر و محبت ۴ و ٪ ۳/۹، فداکاری ۴ و ٪ ۳/۹، حقیقت جویی ۱۵ و ٪ ۱۴/۷، خردگرایی ۲ و ٪ ۲، مساوات (برابری) ۴ و ٪ ۳/۹، و مجموع فضایل اخلاقی ۱۰۱ به دست آمد که مقولات حقیقت جویی، عدالت و توحید دارای بیشترین؛ و خرد، فداکاری و احترام دارای کمترین فراوانی بودند.

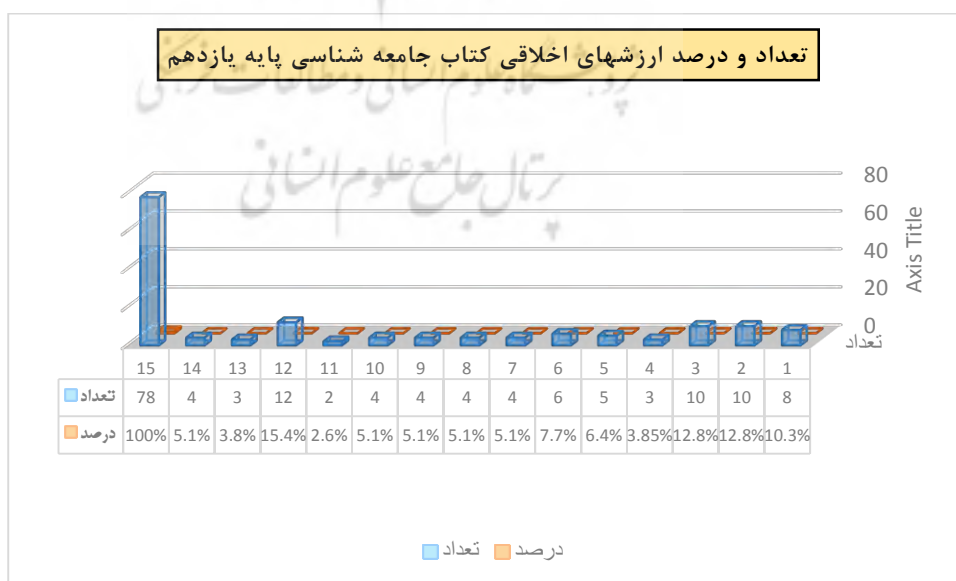

(شکل ۱): نمودار فضایل اخلاقی جامعه‌شناسی پایه دهم

جدول ۴: فراوانی و درصد ارزش‌های اخلاقی کتاب جامعه‌شناسی یازدهم

ردیف	مقوله	تعداد	درصد نسبت به اشعار ارزش
۱	عدالت	۸	٪ ۱۰/۳
۲	آزادی	۱۰	٪ ۱۲/۸
۳	احترام	۱۰	٪ ۱۲/۸
۴	توحید	۳	٪ ۳/۸
۵	علم دوستی	۵	٪ ۶/۴
۶	وطن دوستی	۶	٪ ۷/۷
۷	دفاع	۴	٪ ۵/۱
۸	هویت	۴	٪ ۵/۱
۹	اتحاد (همدلی)	۴	٪ ۵/۱
۱۰	مهر و محبت	۴	٪ ۵/۱
۱۱	فداکاری	۲	٪ ۲/۶
۱۲	حقیقت جویی	۱۲	٪ ۱۵/۴
۱۳	خردگرایی	۳	٪ ۳/۸
۱۴	مساوات (برابری)	۴	٪ ۵/۱
۱۵	جمع	۷۸	٪ ۱۰۰

بر اساس یافته‌های جدول ۹؛ ارزش‌های اخلاقی منعکس شده در جامعه‌شناسی پایه دهم به ترتیب تعداد و درصد در مقولات عدالت ۸ و ٪ ۱۰/۳، آزادی ۱۰ و ٪ ۱۲/۸، احترام ۱۰ و ٪ ۱۲/۸، توحید ۳ و ٪ ۳/۸، علم دوستی ۵ و ٪ ۶/۴، وطن دوستی ۶ و ٪ ۷/۷، دفاع ۴ و ٪ ۵/۱، هویت ۴ و ٪ ۵/۱، اتحاد (همدلی) ۴ و ٪ ۵/۱، مهر و محبت ۴ و ٪ ۵/۱، فداکاری ۲ و ٪ ۲/۶، حقیقت جویی ۱۲ و ٪ ۱۵/۴، خردگرایی ۳ و ٪ ۳/۸، مساوات (برابری) ۴ و ٪ ۵/۱، و مجموع فضایل اخلاقی ۷۸ به دست آمد که مقولات حقیقت جویی، احترام و آزادی دارای بیشترین، و فداکاری، توحید، خردگرایی و برابری، دارای کمترین فراوانی بودند.

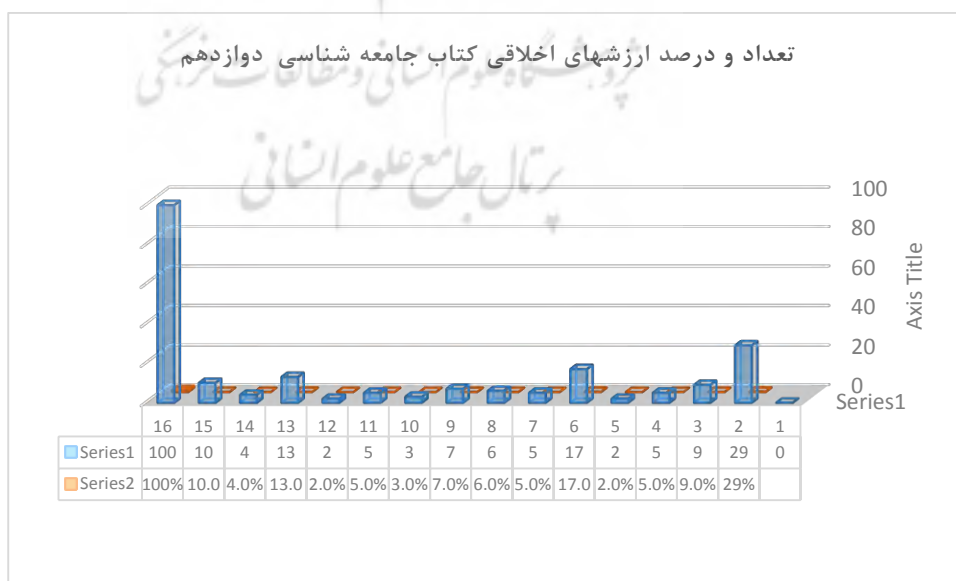

(شکل ۲): نمودار فضایل اخلاقی جامعه‌شناسی یازدهم

جدول ۹: فراوانی و درصد ارزش‌های اخلاقی کتاب جامعه‌شناسی دوازدهم

ردیف	مقوله	تعداد	درصد
۱	عدالت	۲۹	۲۹٪
۲	آزادی	۹	۹٪
۳	احترام	۵	۵٪
۴	توحید	۲	۲٪
۵	علم دوستی	۱۷	۱۷٪
۶	وطن دوستی	۵	۵٪
۷	دفاع	۶	۶٪
۸	هویت	۷	۷٪
۹	اتحاد (همدلی)	۳	۳٪
۱۰	مهر و محبت	۵	۵٪
۱۱	فداکاری	۲	۲٪
۱۲	حقیقت جویی	۱۳	۱۳٪
۱۳	خردگرایی	۴	۴٪
۱۴	مساوات (برابری)	۱۰	۱۰٪
۱۵	جمع	۱۰۰	۱۰۰٪

بر اساس یافته‌های جدول ۹؛ ارزش‌های اخلاقی منعکس شده در جامعه‌شناسی پایه دهم به ترتیب تعداد و درصد در مقولات عدالت ۲۹ و ۲۹٪، آزادی ۹ و ۹٪، احترام ۵ و ۵٪، توحید ۲ و ۲٪، علم دوستی ۱۷ و ۱۷٪، وطن دوستی ۵ و ۵٪، دفاع ۶ و ۶٪، هویت ۷ و ۷٪، اتحاد (همدلی) ۳ و ۳٪، مهر و محبت ۵ و ۵٪، فداکاری ۲ و ۲٪، حقیقت جویی ۱۳ و ۱۳٪، خردگرایی ۴ و ۴٪، مساوات (برابری) ۱۰ و ۱۰٪، و مجموع فضایل اخلاقی ۱۰۰ به دست آمد که مقولات عدالت، علم دوستی و حقیقت جویی دارای بیشترین و توحید، فداکاری و اتحاد دارای کمترین فراوانی بودند.

(شکل ۳): نمودار فضایل اخلاقی جامعه‌شناسی دوازدهم

جدول ۱۵: مقایسه فضایل اخلاقی در اشعار کتاب جامعه‌شناسی پایه‌های دهم، یازدهم و دوازدهم

مقوله	پایه دهم		پایه یازدهم		پایه دوازدهم	
	تعداد	درصد	پایه	درصد	تعداد	درصد
عدالت	۱۳	٪۱۲.۷	۸	٪۱۰.۳	۲۹	٪۲۹
آزادی	۵	٪۴.۹	۱۰	٪۱۲.۸	۹	٪۹.۰
احترام	۳	٪۲.۹	۱۰	٪۱۲.۸	۵	٪۵.۰
توحید	۱۳	٪۱۲.۷	۳	٪۳.۸	۲	٪۲.۰
علم دوستی	۴	٪۳.۹	۵	٪۶.۴	۱۷	٪۱۷.۰
وطن دوستی	۱۳	٪۱۲.۷	۶	٪۷.۷	۵	٪۵.۰
دفاع	۷	٪۶.۹	۴	٪۵.۱	۶	٪۶.۰
هویت	۶	٪۵.۹	۴	٪۵.۱	۷	٪۷.۰
اتحاد (همدلی)	۷	٪۶.۹	۴	٪۵.۱	۳	٪۳.۰
مهر و محبت	۴	٪۳.۹	۴	٪۵.۱	۵	٪۵.۰
فداکاری	۴	٪۳.۹	۲	٪۲.۶	۲	٪۲.۰
حقیقت‌جویی	۱۵	٪۱۴.۷	۱۲	٪۱۵.۴	۱۳	٪۱۳.۰
خردگرایی	۲	٪۲.۰	۳	٪۳.۸	۴	٪۴.۰
مساوات (برابری)	۴	٪۳.۹	۴	٪۵.۱	۱۰	٪۱۰.۰
جمع	۱۰۱	٪۱۰۰.۰	۷۸	٪۱۰۰.۰	۱۰۰	٪۱۰۰.۰

بر اساس یافته‌های جدول ۹، ارزش‌های اخلاقی منعکس شده در جامعه‌شناسی سه پایه دهم، یازدهم، دوازدهم به ترتیب تعداد و درصد در مقولات عدالت ٪۱۲/۷، ٪۱۰/۳، ٪۲۹، آزادی ٪۴/۹، ٪۱۲/۸، ٪۹، احترام ٪۲/۹، ٪۱۲/۸، ٪۵، توحید ٪۱۲/۷، ٪۳/۸، ٪۲، علم دوستی ٪۳/۹، ٪۶/۴، ٪۱۷، وطن دوستی ٪۱۲/۷، ٪۷/۷، ٪۵، دفاع ٪۶/۹، ٪۵/۱، ٪۶/۹، هویت ٪۵/۹، ٪۵/۱، ٪۷، اتحاد ٪۶/۹، ٪۵/۱، ٪۳، محبت ٪۳/۹، ٪۵/۱، ٪۵، فداکاری ٪۳/۹، ٪۲/۶، ٪۲، حقیقت‌جویی ٪۱۴/۷، ٪۱۵/۴، ٪۱۳، خردگرایی ٪۲، ٪۳/۸، ٪۴، برابری ٪۳/۹، ٪۵/۱، ٪۱۰ به دست آمد.

نتیجه و بحث

این تحقیق با هدف تحلیل محتوای کتاب‌های درسی جامعه‌شناسی رشته ادبیات و علوم انسانی دوره دوم متوسطه بر اساس ارزش‌های اخلاقی انجام شد. جامعه آماری تحقیق بود. یافته‌های تحقیق بر اساس چک‌لیست محقق ساخته بر اساس مقولات ارزش‌های اخلاقی در کتاب‌های جامعه‌شناسی متوسطه دوم گردآوری شدند و در قالب جدول و نمودار در بخش یافته‌های ارائه شدند که بر اساس آن یافته‌ها، نتیجه‌گیری و بحث ارائه می‌گردد.

۱- ارزش‌های اخلاقی موجود در کتاب درسی جامعه‌شناسی پایه دهم رشته علوم انسانی دوره دوم متوسطه کدام اند؟

بر اساس یافته‌های تحقیق، ارزش‌های اخلاقی منعکس شده در جامعه‌شناسی پایه دهم به ترتیب تعداد و درصد در مقولات عدالت ۱۳ و ٪۱۲/۷، آزادی ۵ و ٪۴/۹، احترام ۳ و ٪۲/۹، توحید ۱۳ و ٪۱۲/۷، علم دوستی ۴ و ٪۳/۹، وطن دوستی ۱۳ و ٪۱۲/۷، دفاع ۷ و ٪۶/۹، هویت ۶ و ٪۵/۹، اتحاد (همدلی) ۷ و ٪۶/۹، مهر و محبت ۴ و ٪۳/۹، فداکاری ۴ و ٪۳/۹، حقیقت‌جویی ۱۵ و ٪۱۴/۷، خردگرایی ۲ و ٪۲، مساوات (برابری) ۴ و ٪۳/۹، و مجموع فضایل

اخلاقی ۱۰۲ به دست آمد که مقولات حقیقت‌جویی، عدالت و توحید دارای بیشترین و خرد، فداکاری و احترام دارای کمترین فراوانی بودند.

یافته‌های مربوط به کتاب جامعه‌شناسی دهم نشان می‌دهد که در کتاب جامعه‌شناسی دهم پایه به مؤلفه‌های عدالت، توحید، وطن‌دوستی و حقیقت‌جویی به میزان زیادی اشاره نموده است. هم‌چنین، مؤلفه‌های دفاع، همدلی، هویت و آزادی به میزان متوسط به‌کاربرده شده‌اند. در مقابل، به مؤلفه‌های اخلاقی خردگرایی، فداکاری، آزادی، برابری و علم دوستی، به میزان کم اشاره شده است. این امر در نگاه اول نشان می‌دهد که در به کار بردن ارزش‌های اخلاقی در کتاب جامعه‌شناسی پایه دهم تعادل برقرار نشده است.

۲- ارزش‌های اخلاقی موجود در کتاب درسی جامعه‌شناسی پایه یازدهم رشته علوم انسانی دوره دوم متوسطه کدام اند؟

بر اساس یافته‌های تحقیق، ارزش‌های اخلاقی منعکس‌شده جامعه‌شناسی پایه دهم به ترتیب تعداد و درصد در مقولات عدالت ۸ و ۱۰/۳٪، آزادی ۱۰ و ۱۲/۸٪، احترام ۱۰ و ۱۲/۸٪، توحید ۳ و ۳/۸٪، علم دوستی ۵ و ۶/۴٪، وطن‌دوستی ۶ و ۷/۷٪، دفاع ۴ و ۵/۱٪، هویت ۴ و ۵/۱٪، اتحاد (همدلی) ۴ و ۵/۱٪، مهر و محبت ۴ و ۵/۱٪، فداکاری ۲ و ۲/۶٪، حقیقت‌جویی ۱۲ و ۱۵/۴٪، خردگرایی ۳ و ۳/۸٪، مساوات (برابری) ۴ و ۵/۱٪، و مجموع فضایل اخلاقی ۷۸ به دست آمد که مقولات حقیقت‌جویی، احترام و آزادی دارای بیشترین و فداکاری، توحید، خردگرایی و برابری، دارای کمترین فراوانی بودند.

یافته‌های مربوط به کتاب جامعه‌شناسی پایه یازدهم نشان می‌دهد که کتاب به ارزش‌های اخلاقی حقیقت‌جویی، احترام، عدالت به میزان مطلوب اشاره نموده است. ارزش‌های اخلاقی وطن‌دوستی، علم دوستی، اتحاد به میزان متوسط به‌کاررفته‌اند و ارزش‌های اخلاقی خردگرایی، فداکاری، توحید، کم اشاره شده است. بر این اساس، کتاب جامعه‌شناسی پایه یازدهم، در به کار بردن ارزش‌های اخلاقی، نامتعادل عمل کرده است و توازن برقرار نشده است.

۳- ارزش‌های اخلاقی موجود در کتاب درسی جامعه‌شناسی پایه دوازدهم رشته علوم انسانی دوره دوم متوسطه کدام اند؟

بر اساس یافته‌های تحقیق، ارزش‌های اخلاقی منعکس‌شده در جامعه‌شناسی پایه دهم به ترتیب تعداد و درصد در مقولات عدالت ۲۹ و ۲۹٪، آزادی ۹ و ۹٪، احترام ۵ و ۵٪، توحید ۲ و ۲٪، علم دوستی ۱۷ و ۱۷٪، وطن‌دوستی ۵ و ۵٪، دفاع ۶ و ۶٪، هویت ۷ و ۷٪، اتحاد (همدلی) ۳ و ۳٪، مهر و محبت ۵ و ۵٪، فداکاری ۲ و ۲٪، حقیقت‌جویی ۱۳ و ۱۳٪، خردگرایی ۴ و ۴٪، مساوات (برابری) ۱۰ و ۱۰٪، و مجموع فضایل اخلاقی ۱۰۰ به دست آمد که مقولات عدالت، علم دوستی و حقیقت‌جویی دارای بیشترین و توحید، فداکاری و اتحاد دارای کمترین فراوانی بودند.

یافته‌های مربوط به کتاب جامعه‌شناسی پایه یازدهم نشان می‌دهد ارزش‌های عدالت، علم دوستی، و حقیقت‌جویی به میزان مطلوب اشاره شده است. ارزش‌های اخلاقی برابری، هویت، دفاع، محبت به میزان متوسط به‌کاررفته است. ارزش‌های فداکاری، توحید، و خردگرایی به میزان کم اشاره شده است. در کتاب جامعه‌شناسی پایه دوازدهم همانند کتب جامعه‌شناسی دهم و یازدهم، در کاربرد ارزش‌های اخلاقی تعادل و توازن برقرار نیست.

۴- شباهت‌ها و تفاوت‌های کتاب‌های جامعه‌شناسی رشته علوم انسانی دوره دوم متوسطه در پرداختن به ارزش‌های اخلاقی کدام اند؟

بر اساس یافته‌ها، ارزش‌های اخلاقی منعکس شده در جامعه‌شناسی سه پایه دهم، یازدهم، دوازدهم به ترتیب تعداد و درصد در مقولات عدالت ۱۲/۷٪، ۱۰/۳٪، ۲۹٪، آزادی ۴/۹٪، ۱۲/۸٪، ۹٪، احترام ۲/۹٪، ۱۲/۸٪، ۵٪، توحید ۱۲/۷٪، ۳/۱۸٪، ۲٪، علم دوستی ۳/۹٪، ۶/۴٪، ۱۷٪، وطن دوستی ۱۲/۷٪، ۷/۷٪، ۵٪، دفاع ۶/۹٪، ۵/۱٪، ۶٪، هویت ۵/۹٪، ۵/۱٪، ۳/۱۸٪، ۷٪، اتحاد ۶/۹٪، ۵/۱٪، ۳٪، محبت ۳/۹٪، ۵/۱٪، ۵٪، فداکاری ۳/۹٪، ۲/۶٪، ۲٪، حقیقت‌جویی ۱۴/۷٪، ۱۵/۴٪، ۱۳٪، خردگرایی ۲٪، ۳/۸٪، ۴٪، برابری ۳/۹٪، ۵/۱٪، ۱۰٪ به دست آمد.

بر اساس یافته‌ها، کتاب‌های جامعه‌شناسی به ارزش‌های اخلاقی هویت، دفاع، خردگرایی، محبت و حقیقت‌جویی به یک‌میزان اشاره نموده‌اند.

با توجه به مقایسه ارزش‌های اخلاقی بیان شده در کتاب‌های جامعه‌شناسی متوسطه دوم می‌توان گفت ارزش‌های اخلاقی دفاع، هویت، مهر و محبت، فداکاری و خردگرایی در سه کتاب جامعه‌شناسی تقریباً به‌طور یکسان و مشابه استفاده شده است. در عدم تعادل و نامتوازن بودن ارزش‌های اخلاقی، هر سه کتاب نیز به هم شبیه‌اند. جامعه‌شناسی یازدهم و دوازدهم در به کار بردن ارزش اخلاقی حقیقت‌جویی به یک اندازه اشاره داشته‌اند.

میزان ارزش‌های اخلاقی کتاب جامعه‌شناسی پایه دهم، از دوپایه دیگر بیشتر استفاده شده است. ارزش‌های اخلاقی توحید، و وطن پرستی در کتاب جامعه‌شناسی دهم، از کتاب‌های جامعه‌شناسی یازدهم و دوازدهم بیشتر به‌کاررفته است. در جامعه‌شناسی یازدهم، دو ارزش اخلاقی آزادی و احترام نسبت به جامعه‌شناسی پایه‌های دهم و دوازدهم بیشتر به‌کاررفته است. در کتاب جامعه‌شناسی پایه دوازدهم ارزش‌های اخلاقی عدالت، علم دوستی و برابری، بیشتر از کتاب‌های جامعه‌شناسی دهم و یازدهم استفاده شده است.

در یک نتیجه‌گیری کلی می‌توان گفت برخی از ارزش‌های اخلاقی مانند شکیبایی، قناعت، صلح، عزت‌نفس دگر خواهی، همکاری و همیاری در کتاب‌های جامعه‌شناسی متوسطه دوم تحصیلی، بسیار کم و محدود اشاره شده است. همچنین، کتاب‌های جامعه‌شناسی متوسطه دوم تحصیلی، به بسیاری از ارزش‌های اخلاقی اشاره کرده‌اند ولی این اشارات در کتاب‌ها، دارای تعادل و همسانی و موازنه نبود.

پیشنهاده‌ها

- ۱- به توازن و تعادل ارزش‌های اخلاقی در کتاب‌های جامعه‌شناسی متوسطه دوم توجه شود.
- ۲- برخی از ارزش‌های اخلاقی مهم دیگری مانند صلح‌طلبی، عزت‌نفس، صداقت، قناعت، شکیبایی، دگر خواهی، آزادی در کتاب‌ها به‌کاربرده شوند.
- ۳- به سیر منطقی در کاربرد ارزش‌های اخلاقی در کتاب‌های متوسطه دوم توجه شود.
- ۴- ارزش‌های اخلاقی در کتاب‌های دیگر متوسطه دوم موردبررسی قرار گیرند.
- ۵- به خاطر جذابیت و تاثیر بیشتر شعر، به کاربرد ارزش‌های اخلاقی در اشعار شاعران توجه بیشتری گردد.

منابع

منابع فارسی

- اسفندیاری، سیمین و ملکی، سمیه. (۱۴۰۲) ارزش‌های اخلاقی و نسبت آن با عواطف در اندیشه ماکس شلر، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی: پژوهش‌های علم و دین، دوره ۱۴، شماره ۱، پیاپی ۱، شهریور.
- بیانی، مریم؛ سامره شجاعی، سامره؛ رضا مستقیمی، محمود و دیده خانی، حسین. (۱۴۰۲). طراحی مدل نشاط سازمانی از منظر ارزش‌های اخلاقی- اسلامی، فصلنامه اخلاق در علوم و فناوری، سال ۱۸، شماره ۱، ۱۶۲-۱۵۵.
- توسلی، طیب و مشیدی، زینب. (۱۴۰۰). تحلیل محتوای متون کتب فارسی مقطع ابتدایی در سال تحصیلی ۱۳۹۸-۱۳۹۹ بر اساس پرداختن به فضایل سه‌گانه اسلامی، فصلنامه علمی تربیت اسلامی، سال ۱۶، شماره ۳۸، زمستان، ۱۲۶-۱۰۳.
- جعفری، مهدیه. (۱۴۰۱). تحلیل محتوای کتاب‌های مطالعات دوره ابتدایی تحصیلی بر اساس میزان توجه به مؤلفه‌های اخلاقی، فصلنامه علمی تحقیقات کاربردی در حوزه قرآن و حدیث، سال ۱، شماره ۳، پیاپی ۳، پاییز، ۹۰-۱۰۷.
- جهانشاهی، فاطمه؛ قاسمی، مرتضی و اعتضادی، الهه. (۱۴۰۰). شناسایی و رتبه بندی شاخص‌های ارزش اخلاقی در مراکز بالینی و تأثیر آن در کیفیت و مراقبت درمانی، فصلنامه مدیریت پرستاری، دوره ۱۰، شماره ۱، بهار، ۷۹-۶۹.
- حاجیانی، ابراهیم. (۱۳۹۳). جامعه‌شناسی اخلاق (تحلیل وضعیت اخلاق اجتماعی ایران)، تهران: انتشارات جامعه شناسان.
- خدایار، نصرالله؛ قاسمی، فرشید و قلتاش، عباس. (۱۳۹۵). بررسی میزان توجه به مؤلفه‌های تربیت اخلاقی در کتب درسی (مطالعات اجتماعی، فارسی و هدیه‌های آسمانی) پایه ششم ابتدایی، همایش ملی تغییر در برنامه درسی ایران، تهران: دانشگاه شهید بهشتی، آذر، ۱۶۱-۱۵۳.
- ذهبتیون، شهلا؛ یوسفی، علیرضا و یارمحمدیان، محمدحسین. (۱۳۹۵). تحلیل محتوای کتاب‌های درسی جامعه‌شناسی متوسطه دوم به لحاظ توجه به مفاهیم تربیت شهروندی، دو فصلنامه پژوهش در برنامه‌ریزی درسی، شماره ۲، پیاپی ۳۲، ۱۴۷-۱۳۶.
- ربانی خوراسگانی، رسول و شهابی، سیامک. (۱۳۸۹). بررسی ارزش‌های اخلاقی جوانان شهر اصفهان، مطالعات و پژوهش‌های شهری منطقه‌ای، شماره ۲، پیاپی ۵، ۹۲-۷۷.
- زارع گیلدهی، محمدحسن؛ مدنی، امیرحسین و سادات طاهری، فاطمه. (۱۴۰۰). بررسی صفات تعلیمی-اخلاقی امثال و حکم فارسی دهخدا (بر مبنای ارزش‌ها)، فصلنامه فرصت، دوره ۱، شماره ۵، اسفند، ۲۳-۱.
- سلیمانی اردانی، محمدعلی و شفیع پور مطلق، فرهاد. (۱۴۰۰). ارزیابی عوامل چهارگانه مؤثر بر توسعه برنامه درسی هویت‌ساز دینی ادراک‌شده با میانجی‌گری جهان‌بینی فردی، فصلنامه روانشناسی تربیتی، سال ۱۲، شماره ۴، پیاپی ۴۸، زمستان، ۲۹-۱.
- صفر پور فیضی، ملوک. (۱۳۹۸). بررسی مؤلفه‌های تربیت اخلاقی در کتاب‌های تفکر و سبک زندگی متوسطه اول، دو فصلنامه علمی-تخصصی پژوهش در هنر و علوم انسانی، سال ۴، شماره ۹، پیاپی ۲۳، اسفند، ۸۲-۷۱.
- عباس پور، علی؛ عصاره، علی‌رضا؛ سبجانی نژاد، مهدی و احقر، اقدس. (۱۳۹۸). طراحی و اعتبار سنجی الگوی برنامه درسی تربیت اخلاقی دوره متوسطه اول با تأکید بر سند بنیادین تحول آموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران، پژوهش‌های آموزش و یادگیری، دوره ۱۶، شماره ۲، پیاپی ۳۰، پاییز و زمستان، ۱۸۳-۱۶۹.

عزیزی مهر، خیام. (۱۴۰۰). مسئله اقتدار ارزش‌های اخلاقی در جامعه ایران: تنزل یا تداوم؟، بررسی مسائل اجتماعی ایران، دوره ۱۲، شماره ۲، پاییز و زمستان، ۷-۳۲.

عقیلی، سید رمضان. (۱۴۰۰). تحلیلی بر وضعیت ارزش‌های اخلاقی در کتب درسی دوره ابتدائی: روش آنتروپی شانون، فصلنامه علمی تربیت اسلامی، سال ۱۶، شماره ۳۵، بهار، ۱۶۴-۱۴۳.

عقیلی، سید رمضان؛ علم الهدی، جمیله و فتحی واجارگاه، کوروش. (۱۳۹۸). طراحی الگوی برنامه درسی تربیت اخلاقی در دوره ابتدایی نظام آموزشی ایران، فصلنامه علمی-پژوهشی تدریس پژوهی، سال ۶، شماره ۴، پیاپی ۴، زمستان، ۲۳-۱.

علی پور مقدم، خدیجه و ملکی، حسن. (۱۴۰۱). شناسایی و اعتبار یابی مبانی و اهداف الگوی برنامه درسی تربیت اخلاقی، مجله راهبردهای آموزش در علوم پزشکی، دوره ۱۵، شماره ۳، ۲۸۹-۲۸۰.

علیزاده، اعظم؛ درتاج، فریبا و علوی، سید حمیدرضا. (۱۳۹۸). طبقه‌بندی مفاهیم اخلاقی کتاب‌های درسی دوره متوسطه، فصلنامه اخلاق در علوم و فناوری، سال ۴، شماره ۴-۳، ۱۰۱-۹۰.

کرامتی، انسی؛ کاظمی، علیرضا و حسینی، سید کمال‌الدین. (۱۳۹۹). تحلیل محتوای کتاب‌های فارسی دوره ابتدایی بر اساس شورای انقلاب فرهنگی، فصلنامه نوآوری‌های آموزشی، شماره ۷۶، سال ۱۹، زمستان، ۲۱۴-۱۸۵.

کریمی، علی؛ صادقی، احدیه؛ غیبی، یگانه و علیجانی، حسن. (۱۴۰۲). تحلیل رابطه توسعه اخلاق معلمان ورزش مدارس بر ارتقاء ارزش‌های اخلاقی دانش آموزان، فصلنامه اخلاق در علوم و فناوری، سال ۱۸، شماره ۳، ۱۴۷-۱۳۸.

کوشی، زهرا؛ موسی پور، نعمت‌الله؛ آرمند، محمد و محبی، علی. (۱۳۹۹). طراحی و اعتبار سنجی الگوی تربیت اخلاقی در دوره ابتدایی نظام آموزشی جمهوری اسلامی ایران، فصلنامه مسائل کاربردی تعلیم و تربیت اسلامی، سال پنجم، شماره ۳، شماره پیاپی ۱۶، پاییز، ۱۳۹-۱۲۶.

مرادی، پیروز و غلام پور، میثم. (۱۳۹۹). تحلیل محتوای کتب درسی دوره ابتدائی تحصیلی بر اساس مؤلفه‌های تربیت اخلاقی، فصلنامه اخلاق، سال ۹۰، شماره ۴۰، پیاپی ۶۲، زمستان، ۱۹۷-۱۷۵.

مرادی، علی و محمدی فر، نجات. (۱۴۰۰). هنجاریابی، روایی و پایایی ابزار سنجش ارزش‌های اخلاقی (مطالعه موردی: شهر کرمانشاه)، مجله علوم اجتماعی دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه فردوسی مشهد، سال ۱۸، شماره ۲، ۱۶۴-۱۳۱.

نفر، زهرا؛ فاطمی، فاطمه السادات و نفر، فائزه. (۱۳۹۸). تحلیل محتوای کتاب‌های درسی مطالعات اجتماعی، فارسی، هدیه‌های آسمانی و علوم پایه پنجم و ششم، جامعه‌شناسی آموزش و پرورش، شماره ۱۲، پاییز و زمستان، ۷۹-۶۸.

یوسفی، فاطمه؛ پارسا، عبدالله و صفایی مقدم، مسعود. (۱۴۰۰). شناسایی مؤلفه‌های آموزش اخلاق و میزان توجه به آن در مدارس ابتدایی، مجله پژوهش‌های برنامه درسی، سال یازدهم شماره ۱، پیاپی ۲۱.

منابع انگلیسی

Anzai.s (2014), Values and Value Priorities Underlying Japanese Elementary School Moral Education: Content Analysis of Japanese Elementary-School Moral Books, Journal of Social Sciences, 5 (4):359-369.

- Aprilyandi, B., & Ismiyati, Y. (2020) An analysis of moral values from the characters in the novel 'Frankenstein' by Mary Shalley. *JELT: Journal of English Language Teaching*, 3(2), 95-104.
- Ashiba. S. & Amer. M (2010). An Analysis of the Incorporated Values in English for Palestine 12, Master Degree thesis, The Islamic University of Gaza, Faculty of Education, & English Teaching Methods Department.
- Churchland, P. S. (2015). The neurobiological platform for moral values. *Royal Institute of Philosophy Supplements*, 76, 97-110.
- Karagil, HK. (2012). Perceptions of Teachers Regarding Three Data Sources and Curricular Elements in Elementary Schools of TRNC. Eastern Mediterranean University Gazimagusa, North Cyprus.
- Parsons, T., & Shils, E. A. (1951). *Toward a general theory of action*. New York: Harper & Row.
- Pukka, p. (2011). *Moral Education in the Japanese Primary School Curricular Revision at the Turn of the Twenty-first Century*. Academic Dissertation in curriculum studies field, University of Helsinki.
- Shu, W. G. (2016). *The Analysis of Moral Education in China and its Effect on Chinese Children's Moral Development*. Senior Project Submitted to The Division of Science, Mathematics & Computing Division of Bard College, Annandale-on.
- Tahrir, N., Damayanti, F.S., & Royani, I (2020). The role of critical thinking as a mediator variable in the effect of internal locus of control on moral disengagement. *International Journal of Instruction*, 13(1), 17-34.
- Tan. B. Naidu. C. Jamil. A., (2017), "Moral values and good citizens in a multiethnic society: A content analysis of moral education textbooks in Malaysia", *The Journal of Social Studies Research*, 22 (81): 41-55.
- Turner J.H. (2010) *Natural Selection and the Evolution of Morality in Human Societies*. In: Hitlin S., Vaisey S. (eds.) *Handbook of the Sociology of Morality*. *Handbooks of Sociology and Social Research*. Springer, New York, NY. https://doi.org/10.1007/978-1-4419-6896-8_7.